

Vladimir Filipović*
Petra Maroja**

DEMOKRACIJA KOJA SE ŠTITI: STRATEGIJA NAPETOSTI I REZULTATI IZBORA U ITALIJI 1948. – 1992.¹

Sažetak

U radu se analizira povezanost između tzv. strategije napetosti u Italiji i rezultata općih parlamentarnih izbora u toj zemlji. Razdoblje strategije napetosti u širem se smislu definira od 1958. do 1980. godine i obilježava ga niz terorističkih napada širom Italije s mnoštvom mrtvih i ranjenih osoba. Strategiju su osmislile skupine koje su svim sredstvima pokušavale spriječiti Komunističku partiju Italije da pobjedi na izborima i legalnim putem osvoji vlast. Time dolazimo do koncepta „demokracije koja se štiti” u kojoj se vansistemskim strankama ograničava pravo sudjelovanja na izborima. Najbolji primjer za to je SR Njemačka u kojoj je bio zabranjen rad komunista i neonacista. U hladnoratovskoj Italiji djelovanje Komunističke partije nije bilo sankcionirano zakonom, ali se koncept „demokracije koja se štiti” primjenjivao kroz tajne operacije koje su uključivale terorizam. U takvoj situaciji opravdano je postaviti pitanje o cjelokupnom smislu demokratskog procesa.

Ključne riječi : Italija, demokracija, demokracija koja se štiti, terorizam, strategija napetosti

1. Uvod

Završetkom Drugog svjetskog rata i početkom Hladnog rata Europa se našla podijeljena između dva vojno-politička bloka. U zapadnom bloku kojime je dominirao SAD i politički interesi te države uspostavljao se liberalno-demokratski poredak, čak i u onim državama koje su imale dulju autokratsku tradiciju. Jedna takva država bila je Republika Italija, stvorena 1946. U liberalnoj demokraciji kakva je trebala biti izgrađivana, stranka na vlasti legitimira se pobjedom na općim i slobodnim izborima. Istovremeno, osnivanje političkih stranaka slobodno je i one se natječu za glasove na

* doc. dr. sc. Vladimir Filipović, Libertas međunarodno sveučilište, vfilipovic@libertas.hr

** Petra Maroja, mag. int. rel. et dipl., petramaroja@hotmail.com

¹ Rad je nastao iz diplomskog rada „Uloga tajnih operacija u Europi za vrijeme hladnog rata – primjer Operacija Gladio” studentice diplomskog studija međunarodnih odnosa i diplomacije Petre Maroje, pod mentorstvom doc. dr. sc. Vladimira Filipovića.

izborima. Stanoviti problem u mladoj talijanskoj republici koja je u drugoj polovici 1940-ih bila na rubu građanskog rata, bio je taj da je kao iznimno snažna politička snaga izrasla Komunistička partija Italije (*Partido Comunista Italiano*, dalje: PCI). Komunistička partija umnogome je bila vansistemska stranka: osporavala je najvažniji element političkog sustava nove Italije: kapitalističku ekonomiju i zapadnu orijentaciju. Uz to, mogućnost da PCI osvoji vlast u Italiji nosila je veliku neizvjesnost u hladnoratovskim okolnostima za cijelu Europu i razvoj Hladnog rata (Calvoceressi, 2003: 267–269). Tako se postavilo pitanje „demokracije koja se štiti”. Rasprava o takvom konceptu dominirala je u SR Njemačkoj i Italiji krajem četrdesetih i pedesetih godina 20. stoljeća. Smatralo se kako se nestabilni i još nekonsolidirani demokratski politički sustav mora štititi ustavnim zabranama vansistemskih stranaka. U SR Njemačkoj to se odnosilo i na neonacističke i komunističke stranke, dok u Italiji prije svega na PCI, a u znatno manjoj mjeri na fašiste koji nisu osporavali ekonomski sustav i vanjskopolitičku orijentaciju države (Corduener, 2017: 51–52).

Za razliku od SR Njemačke koja je zabranila djelovanje vansistemskih stranaka i tako se zadržala u konceptu „demokracije koja se štiti”, Italija nikada nije pribjela takvom modelu. Prije svega, PCI je bio iznimno snažan i pojedinačno vjerojatno najmasovnija stranka Italije i zabranom se ne bi mnogo postiglo. To je političku elitu Italije i njezine hladnoratovske saveznike (SAD) dovodilo u vrlo neugodnu situaciju. Na slobodnim izborima u demokratskoj državi postojala je velika vjerojatnost kako će Talijani odabrati PCI. Nakon toga, kako je tvrdio američki državni tajnik Henry Kissinger, „gotovo je nezamislivo da kad jednom budu na vlasti, neće tražiti način kojim bi učinili takvu političku promjenu zbog koje bi ih bilo nemoguće maknuti s vlasti demokratskim putem” (CIA, prosinca 1975).

Tako se postavilo pitanje kako zaštititi demokraciju u Italiji, odnosno kako Italiju poštediti vlasti komunista i sačuvati državu unutar okvira kapitalističke ekonomije i prozapadne orijentacije, članstva u NATO-u i sl. Još na prvim izborima 1948. američka se politika angažirala i prevagnula rezultat u korist Demokršćanske stranke (DC) koja je u desetljećima kasnije ostala na vlasti usprkos velikim skandalima povezanim s korupcijom i kriminalom. Vlast Demokršćanske stranke štitio je tzv. anti-komunistički stožer talijanske politike koji su činili industrijalci, crkva, mafija i SAD (Merkel, 2011: 147; Calvoceressi, 2003: 267).

Sve to nije bilo dovoljno da se spriječi sudjelovanje komunista u vlasti. Politički život Italije šezdesetih i sedamdesetih godina obilježili su brojni teroristički napadi, pokušaji državnih udara, učestale pucnjave i atentati s velikim brojem civilnih žrtava. Za to razdoblje ustalio se izraz „godine olova” (Celani, 2004). Brojna akademska, novinarska i službena istraživanja pokazala su kako su iza niza takvih akcija stajale snage koje su željele direktno utjecati na izborne procese u Italiji. Dakle, snage antikomunističkog stožera talijanske politike nisu mogle i željele zabraniti PCI niti ukinuti

demokratski sustav Italije. U drugim dijelovima svijeta u tom razdoblju to nije bilo ništa neobično. Međutim, u Italiji su se antikomunističke snage osim uobičajenim načinima utjecaja na izbore kroz financiranje kampanja i medijskom podrškom, služile i tajnim operacijama te kroz tzv. strategiju napetosti pokušavale utjecati na rezultate izbora. U ovome radu pokušat ćemo prikazati koliko su u tome imali uspjeha, odnosno koliko su teoristički akti (bez obzira na to tko ih je poduzeo) mogli imati utjecaja na rezultate izbora.

U istraživanjima koja se odnose na tajne operacije uvijek se javlja problem kvaliteta i pouzdanosti izvora. Ipak, sada već solidni vremenski odmak od promatranog razdoblja omogućio je dovoljno izvora koji su nam bili potrebni. Američka središnja obavještajna agencija (CIA) početkom 2017. deklasificirala je i učinila dostupnim za javnost veliki broj dokumenata. Nažalost, jedan dio tih dokumenata i dalje je cenzuriran. Uz te dokumente koristimo određen broj knjiga koje govore o nama zanimljivim događajima: pri tome smo proveli odgovarajuću kritiku izvora i nastojali odbaciti sve one izvore koje bismo mogli okarakterizirati kao „opskurne” i „teorije zavjera”.

Zadnja cjelina ovog rada koristi *The TWEED DataSet* bazu podataka koju je izradio politolog Jan Oskar Engene specijaliziran za proučavanje fenomena terorizma u Europi. Koristeći TWEED bazu podataka u ovom radu grafički je prikazana kompleksna povezanost terorističkih napada lijevih i desnih terorističkih organizacija s demokratskim procesima u Italiji, koji su se događali u periodu trajanja strategije napetosti.

2. Strategija napetosti

Strategija napetosti (engl. *Strategy of tension*) izraz je koji se prvi put pojavio tijekom brojnih suđenja koja su se odvijala 70-ih i 80-ih godina u Italiji. Smatra se jednom od strategija u kojoj država primjenjuje tajne i skrivene operacije, tehnike manipuliranja, podjele i kontroliranja javnog mijenja, stvaranje straha, dezinformiranje, psihološko ratovanje te terorističke napade pod lažnim zastavama u svrhu ostvarivanja svojih strateških ciljeva i zaštite interesa (Durham, 2014: 205). S obzirom na tajnost, strategiju napetosti država može provoditi na vlastitom teritoriju ili teritoriju druge države, što je vidljivo na primjeru Italije gdje su takvu strategiju u suradnji provodile obavještajne strukture SAD-a i Italije (Willan, 1991: 199).

U užem smislu, razdoblje strategije napetosti smatra se ono od 1969. do 1974. U širem smislu, početak tog razdoblja može se vidjeti još 1962. kada je u nerazjašnjenim okolnostima poginuo Enrico Mattei, osnivač talijanskog naftnog koncerna ENI (Williams, 2015: 74). Strategija napetosti trajala je u širem smislu i nakon 1974. Primjerice, teroristički napad s najvećim brojem žrtava dogodio se u kolovozu 1980. u Bologni, kada je kovčeg s eksplozivom eksplodirao na željezničkoj stanici usmrativši 85 i ranivši preko 200 osoba. Odgovornost za taj napad preuzela je desničarska

teroristička skupina pod nazivom *Nuclei Armati Rivoluzionari* (NAR). Bolonjski teroristički napad, sa stajališta svog vremena i strategije, ne pripada strogo govoreći u razdoblje strategije napetosti jer nije bio povezan s planom za vojni udar ili promjenom vladine politike, međutim teroristička organizacija uključena u taj napad stvorena je od ostataka organizacija koje su provodile strategiju napetosti u ranijem razdoblju. Kao što je bio slučaj prilikom napada na Piazza Fontana u Milanu 1969. i u slučaju napada na željezničku stanicu u Bologni pokrenuta je procedura s ciljem zataškavanja i ometanje istrage koju su provodile paralelne državne strukture unutar obavještajne službe i vojnih snaga (Willan, 1991: 161; Celani, 2004).

Tablica 1: Kronologija važnijih događaja koji su obilježili period strategije napetosti

1964	Piano Solo – <i>general stay-behind</i> jedinica Giovanni de Lorenzo tihim državnim udarom prisiljava grupu ministara iz redova socijalista na ostavku u vladi.
1969	Teroristički napad na Piazza Fontani u Milanu za koji se prvo mislilo da su počinili članovi lijevih terorističkih skupina, a kasnije je otkriveno da iza napada stoje pripadnici desnih terorističkih skupina zajedno s vojnicima Gladia s ciljem diskreditiranja talijanskih komunističkih skupina – primjena metode lažnih zastava
1970	Pokušaj državnog udara u Italiji – Borghese coup
1972	Eksplוזija bombe u Petanu u kojoj pogibaju tri policajca, za napad su prvo optuženi pripadnici lijevih radikalnih skupina, kasnije se otkrilo kako su ga organizirali članovi <i>Ordine Nuovo</i> među kojima je i Vincenzo Vinciguerra, jedan od prvih svjedoka spreman otvoreno govoriti o <i>stay-behind</i> jedinicama kodnog imena Gladio – primjena metode lažnih zastava
1973	Rosa dei Venti – urota s ciljem provođenja državnog udara koju su planirali članovi radikalno desnih organizacija u suradnju s industrijalcima
1974	Teroristički napad u Bresciji na Piazza della Loggia za vrijeme antifašističkih demonstracija
1974	Eksplוזija bombe u vlaku Italicus Express na putu iz Rima u München
1978	Otmica i ubojstvo Alda Mora
1980	Eksplוזija bombe na željezničkoj stanici u Bologni

Izvor: Ganser (2004: 250–258).

Strategija napetosti nastala je u režiji američkih i talijanskih obavještajnih službi. Pod njihovim pokroviteljstvom u Rimu je 1965. održan kongres na temu „Kontrarevolucionarni rat i obrana Italije od komunizma svim sredstvima” (Ganser, 2005: 75). U tu je svrhu iskorišten Alberto Polio Institute koji je osnovan godinu dana prije sa svrhom razvijanja taktika i strategija za borbu protiv komunističkih prijetnji (Willan, 1991: 40) Sudionici konferencije, među kojima je bio velik broj bivših fašista, raspravljali su o različitim aspektima komunističke prijetnje koja bi se mogla manifestirati u Italiji neregularnim načinima, ali i o mogućim neregularnim kontramjerama kojima bi se odgovorilo na te prijetnje. Mnogi govornici izrazili su želju da se borba protiv komunističke prijetnje prenese iz teorijske sfere u onu praktičnu te kako se preuzimanje i najmanjih državnih položaja od strane komunista mora smatrati razlogom za poduzimanje mje-

ra vojne intervencije. Iznesena je i ideja da se stvore stalne samoobrambene formacije koje bi se suprotstavile komunističkoj prijetnji i koje ne bi okolišale u upotrebi nekonvencionalnog oblika borbe. Navedeno je da NATO očekuje od Italije blokiranje komunističkog napredovanja te su u tu svrhu pozvani fašisti i bivši članove pokreta otpora na ujedinjenje u borbi zaustavljanja jačanja komunizma u Italiji. Jedno od praktičnih rješenja ponudio je sveučilišni profesor Pio Filippini Ronconi koji je predložio formiranje manjih elitnih jedinica, specijalno treniranih za borbu protiv terorizma, koje bi se koristile za uklanjanje nepouzdana ravnoteže i koje bi bile u stanju preurediti odnose snaga. Te jedinice ne bi znale za međusobno postojanje, ali bi bile vođene koordinacijom izvršnog odbora (Willan, 1991: 41). Danas je poznato kako je rješenje o elitnim tajnim jedinicama koje je iznio prof. Ronconi ostvareno formiranjem Gladio *stay-behind* jedinica, a talijanska Parlamentarna istražna komisija u svom je izvješću potvrdila kako se za vrijeme konferencije stalno govorilo o postojanju tajne paralelne strukture koja je rukovođila djelovanjem tih jedinica i skrivala njihovo postojanje (Ganser, 2005: 76). Osmišljena je strategija kreiranja lažnih radikalno lijevih skupina i strategija infiltracije u redove postojećih s ciljem prebacivanja odgovornosti za terorističke napade na njih, kako bi se isprovocirala intervencija oružanih snaga te umanjio politički utjecaj ljevice (Celani, 2004). Tako je sam cilj napada u Milanu 1969. bio navesti talijansku javnost na mišljenje kako su talijanski komunisti počeli koristiti silu kako bi preuzeli vlast. Na suđenju 2001. za ubojstva na Piazza Fontani general Giandello Malett, bivši voditelj talijanske kontraobavještajne službe, svjedočio je pred milanskim sudom kako je CIA, slijedeći upute svoje vlade, htjela u Italiji stvoriti nacionalni naboj koji je bio u mogućnosti zaustaviti skretanje države u lijevo te je u tu svrhu mogla koristiti desničarske terorističke skupine. Istovremeno, nakon napada u Milanu 1969. talijanska vojna tajna služba (SID) odmah je krivca počela tražiti među redovima ljevičarskih organizacija. Isprva su uhićeni neki ljevičari, ali su poslije zbog nedostataka dokaza pušteni.

Danas, nakon nekoliko pravosudnih i parlamentarnih istraga provedenih u Italiji ustanovljena je povezanost komunističke prijetnje i strategije napetosti koja se provodila izvršavanjem terorističkih bombaških napada poput onog na Piazza Fontani preko napada na vlak *Italicus Express* do Bolonjskog masakra 1980. Najznačajnija službena istraga je ona suda u Bologni koja je dovela do suđenja s osuđujućim presudama za dvojicu neofašista kao izvršitelja napada te za Licia Gellija (vođu masonske lože) i njegovog suradnika, kao i nekoliko vojnih obavještajnih dužnosnika za zataškavanje i sprječavanje istrage (Celani, 2004). Sud je za napad u Milanu izrekao doživotnu kaznu za trojicu neofašista, ali koja se poslije preokrenula u žalbenom postupku te su svi oslobođeni optužbi zbog nedostatka dokaza. Parlamentarni odbor pod predsjedavanjem Giovanni Pellegrina učinio je značajnu količinu posla u istraživanju događaja koji su obilježili period primjene strategije napetosti povezivajući informacije iz milanskog i bolonjskog istraživanja u rad svojih ekspertnih tijela (isto).

3. Promjene u primjeni strategije napetosti

Za vrijeme sindikalnih demonstracija u Bresciji 1974. eksplozija bombe uzrokovala je osam mrtvih i 103 ranjene osobe. Odgovornost za napad preuzela je neofašistička skupina *Ordine Nuovo*. Nekoliko tjedana prije ta je skupina zajedno s drugim desničarskim skupinama objavila proglas kojim objavljuje „rat državi” (Celani 2004). Terorističkom napadu u Bresciji prethodio referendum o ukinuću zakona o razvodu na kojem se 59 % građana izjasnilo u korist zakona, što je bio veliki politički udarac za DC i Vatikan koji su vodili snažnu kampanju za njegovo ukidanje (Willan 1991: 135).

Nekoliko tjedana kasnije eksplodirala je bomba u vlaku *Italicus Express* na liniji Rim – München usmrtivši 12 i ranivši 105 ljudi. Odgovornost za napad opet je preuzela skupina *Ordine Nuovo*. Istražitelji su danas uvjereni kako ti teroristički napadi nisu dio plana pokretanja državnog udara, već reakcija na promjenu strategije. Prema senatoru Pellegrinu scenaristi strategije napetosti bili su prisiljeni eliminirati onaj dio organizacije koji više nije bio podoban (Celani 2004). Počinitelji napada naveli su kako su htjeli tim napadom pokazati kako imaju sposobnost izvršiti teroristički napad bilo gdje u bilo kojem trenutku, ističući kako se radi o osveti za smrt jednog od njihovih članova koji je ubijen u policijskoj akciji (*Strage dell’Italicus*, 2017). Međutim, stvarni su ciljevi tog napada bili stvaranje napetosti i jedan oblik planirane reakcije na rezultate „referenduma o braku” koji nisu bili u korist antikomunista. Istraživanja koja su provedena kasnije u vezu su dovela ta dva napada čiji je cilj bio stvaranje unutarnjeg sukoba koji bi se mogao riješiti jedino oružjem (Willan 1991: 135).

Dok se u Italiji provodila promjena primjene strategije napetosti u SAD-u je izbila afera oko izvještaja koji je podnio Kongresni odbor pod predsjedavanjem Otisa Pikea o posebnim operacijama koje je provodio SAD u periodu od 1961. do 1975. Odbor je otkrio aktivnosti obavještajnih službi SAD-a koje su bile nekompetentno izvedene i nekad usmjerene suprotno stvarnim interesima SAD-a. Odbor je posebno izdvojio pažnju na proučavanje financijske pomoći koju je SAD pružio političkim strankama centra i desnice u vrijeme parlamentarnih izbora 1972. u Italiji. Pike i njegovi kolege otkrili su kako izvršna grana vlasti zapravo nema jasnu definiciju što određuje veliku ili politički osjetljivu operaciju te kako odbor koji ima zaduženje da nadgleda tajne operacije SAD-a zapravo nema veliki utjecaj (Willan, 1991: 114). Izvještaj također daje jasan uvid u količinu sredstava kojima je CIA pomagala nekomunističke stranke u Italiji, otkrivajući iznos od 67 milijuna dolara u periodu od 1948. do 1968. godine. Veći dio tih sredstava išao je isključivo Demokršćanskoj stranci (Ganser, 2005: 79).

Nakon nacionalnih izbora 1972. nije bilo naznaka opadanja popularnosti PCI-ja, koji je osvojio dva mjesta više nego na prethodnim izborima. Vodstvo PCI-ja preuzeo je Enrico Berlinguer čija je strategija bila distanciranje od utjecaja Komunističke partije Sovjetskog saveza te zagovaranje političke stabilnosti postizanjem „Povijesnog

kompromisa” između PCI-ja i DC-a. Na međunarodnoj konferenciji komunističkih stranaka u Moskvi direktno se obratio Leonidu Brežnjevju istaknuvši kako postoji jasno razlikovanje među komunističkim pokretima o fundamentalnim pitanjima poput nacionalnog suvereniteta, socijaldemokracije i slobodom kulture. Bio je glavni glasnogovornik ideje eurokomunizma koja se počela širiti komunističkim strankama diljem Europe. Političko približavanje PCI-ja prema centru otvaralo je mogućnost suradnje s DC-om koju je priželjkivao jedan dio demokršćana s Aldom Morom na čelu.

4. Slom politike povijesnog kompromisa

Rezultati lokalnih izbora 1975. pokazali su kako strategija napetosti nije smanjila utjecaj komunista te se opasnost za političku ravnotežu počela povećavati. Prema izvješću CIA-e o rezultatima lokalnih izbora u Italiji, demokršćani su se našli u poziciji u kojoj bi mogli izgubiti monopol političke vlasti. PCI je nastavio s rastom te su uspjeli s izgradnjom novog političkog identiteta pod vodstvom Berlinguera, kao istinski neovisne nacionalne stranke koja je predana ideji višestranačke demokracije i sposobna sudjelovati u vlasti, a socijalisti (PSI) su se dokazali kao treća najveća stranka koja je dobila dovoljno veliku potporu da ih demokršćani dožive kao politički ravnopravne. Izvještaj također ističe i uspjeh neofašističke stranke, Socijalističkog pokreta Italije koji se etablirao kao četvrta stranka po veličini u Italiji, što joj je dalo na značaju kao mogućem jezičcu na vagi. Izvješće naglašava kako je cjelokupna ekonomsko-politička situacija u Italiji postala nestabilna, kako ne postoji jasna politička volja i konsenzus kojim bi se vlada suočila s sigurnosnim, ekonomskim i socijalnim problemima (CIA, lipnja 1975).

Političko vodstvo zapadnih država na čelu sa SAD-om nije bilo impresionirano eurokomunizmom, kao ni s idejom povijesnog kompromisa. Tijekom posjeta SAD-u 1974. Henry Kissinger je upozorio Mora kako njegova politika „nacionalne solidarnosti” nije pametna te kako će ili stati u toj namjeri ili snositi posljedice (Willan, 1991: 219). U obavještajnoj procjeni CIA-e (1985) eurokomunizam, kao teorijski koncept, definira se kao pojam koji označava potragu za pravim odnosom iskustva komunizma u Sovjetskom savezu i komunizma koji se pojavio u zemljama Zapadne Europe. Eurokomunizam izražava vjernost revolucionarnim ciljevima, ali se odriče klasičnih marksističkih tvrdnji koje se odnose na nasilnu revoluciju proletarijata, što znači da prihvaćaju demokratske procese, ali te demokratske procese ne primjenjuju unutar vlastite organizacije (Directorate of Intelligence, 1985: 1).

Berlinguer je istaknuo kako se problemi Italije mogu jedino riješiti približavanjem Komunističke partije Italije i demokršćana stvaranjem „povijesnog kompromisa” koji bi ih pretvorio u vladajuće partnere te je s time na umu PCI ublažio svoju politiku negodovanja članstvu Italije u NATO savezu (CIA, lipnja 1975). U drugom

izvješću CIA-e o pregovorima između vlade i sindikata iz 1975. jasno je vidljivo kako zbog nepostojanja političke snage vlada DC-a s Morom na čelu nije mogla poduzeti nikakve mjere koje bi bile neprihvatljive PCI-u (CIA, listopada 1975). Treći izvještaj CIA-e govori o situaciji unutar Demokršćanske stranke i njihovom odnosu prema sve popularnijim komunistima. CIA bilježi kako je došlo do polarizacije snaga unutar DC-a te kako se formiralo lijevo krilo stranke oko premijera Mora i ministra vanjskih poslova Rumora koji smatraju kako je potrebno razjasniti razlike između DC-a i PCI-ja prema zajedničkim problemima, a ne ideologijama. Brojnije, desno krilo stranke formiralo se oko bivšeg predsjednika stranke Fanfanija, ministra financija Andreottija i ministra obrane Forlanija, koji su smatrali kako se politika stranke treba držati jednoznačne opozicije komunizmu, jer bi otvaranje dijaloga moglo samo pridonijeti ugledu PCI-ja i u konačnici dovesti do suradnje (CIA, studenog 1975).

Rezultati nacionalnih izbora 1976. pokazali su povijesni uspjeh Komunističke stranke Italije koja je osvojila 34,37 % glasova i ostvarila svoj najviši izborni rezultat do tada. Unatoč tome stranka s najviše mjesta u parlamentu i dalje su bili demokršćani, što je nastavilo političku krizu Italije. U izvještaju CIA-e o rezultatima nacionalnih izbora 1976. u Italiji piše kako zapravo nije došlo do nikakve promjene na političkoj sceni jer nije postojala jasna većina. Iako su mediji objavili pobjedu demokršćana bilo je jasno kako je njihova premoć u društvu bila umanjena. Izvještaj jasno naglašava kako takav ishod izbora neće olakšati rješavanje ekonomskih problema nezaposlenosti, inflacije, proizvodnje i reforme. Situacija je bila takva da su se demokršćani našli u poziciji gdje su s jedne strane bili brana koja je sprečavala dolazak komunista na vlast, a s druge su strane očajno trebali suradnju Komunističke partije Italije kako bi omogućili pokretanje ekonomije i osigurali društvenu stabilnost. U izvještaju se također navodi kako su ti rezultati izbora zapravo ubrzali proces koji vodi političkom približavanju i suradnji demokršćana i komunista s ciljem rješavanja sve većih ekonomskih problema. To približavanje percipira se kao problem koji podjednako muči i SAD i Sovjetski Savez (CIA, lipnja 1976). Za Sovjetski savez bilo je više preferirajuće postojanje snažne komunističke stranke u opoziciji koja je lojalna Moskvi nego stranke u centrističkoj koalicijskoj vladi koja se oslanja na snage zapada (Willan, 1991: 19).

Dovedeni pred neizlaznu situaciju, čelnici DC-a odlučili su postepeno i što polaganije uključivati PCI u izradu državnih politika, a osoba koja je preuzela taj zadatak zajedno s pozicijom premijera bio je Giulio Andreotti koji je sada bio spreman do neke mjere prihvatiti politiku Alda Mora. Demokršćanima je u tom trenutku bilo najvažnije uvesti kakvu takvu političku ravnotežu i smiriti ekonomska tržišta. Proces približavanja DC-a i PCI-ja dobio je naziv „Nacionalna solidarnost”, a ključna osoba u tom procesu bio je bivši premijer Aldo Moro (*Compromeso storico*, 2017). Moro je bio svjestan ranjivosti suverenosti Italije na vanjske utjecaje te je smatrao kako rješenje tog problem leži u transformaciji Komunističke partije Italije u u potpunosti prozapadnu i

demokratsku stranku. Kad bi se to dogodilo više ne bi bilo prepreka redovnim demokratskim promjenama vlasti i podilaženja Italije anglo-američkim imperijalnim politikama pod izlikom borbe protiv komunizma. U tu svrhu Moro je razvio strategiju „paralelne konvergencije” prema kojoj bi se otvorila mogućnost uključivanja PCI-ja u kabinet vlade „nacionalne solidarnosti” zajedno s demokršćanima (Celani, 2004).

Berlinguer je već predložio takvu mogućnost nazvavši je „povijesnim kompromisom” te je u tu svrhu 1976. jasno raskinuo veze s Moskvom javno izjavivši kako će PCI poštovati članstvo Italije u NATO savezu (Celani, 2004). Moro je za cilj imao i pridobivanje članove desnog krila vlastite stranke koji su se suprotstavljali ideji „povijesnog kompromisa” te je izjavio kako je prava desnica uvijek opasna zbog svoje reakcionarne snage, zbog prijetnje koju predstavlja demokratskom poretku. Međutim, kada je Aldo Moro, bivši premijer Italije i aktualni predsjednik vladajuće Demokršćanske stranke krenuo 16. ožujka 1978. predstaviti u talijanskom parlamentu svoj plan, „povijesni kompromis” kojim je predlagao uključivanje PCI-ja u izvršnu vlast, on je otet i kasnije ubijen. Nedugo zatim odgovornost za napad i otmicu preuzela je ljevičarska teroristička organizacija Crvene Brigade. Otmica i ubojstvo Alda Mora učinili su ostvarenje ideje „povijesnog kompromisa” nepovratno neostvarivom što je zapravo bila glavna politička posljedica tog čina. U međuvremenu su članovi terorističke organizacije *Crvena brigada* prošli kroz cijeli sudbeni proces optužbi, osuda, presuda i žalbi da bi na kraju svi bili oslobođeni krivnje ili pomilovani (Celani, 2004).

Postavilo se pitanje tzv. instrumentalizacije lijevih terorističkih skupina. Proučavajući primjenu strategije napetosti otkrivaju se dvije komponente od kojih jednu čini manipulacija desničarskih skupina, usmjeravajući ih na planiranje ustanaka i bombaških napada, a drugu, manipulacija ljevičarskim skupinama, što zajedno djeluje kao savršeno izvedena i izuzetno uspješna operacija. Willan (1991: 180) navodi kako se stručnjaci koji se bave proučavanjem ljevičarskih terorističkih skupina dijele na dva tabora, onaj koji podržava teoriju zavjere i onaj koji smatra kako je pojava terorizma u Italiji bila spontana, isključivo rezultat unutarnjih političko-ekonomskih odnosa, u potpunosti neovisna od bilo kakve manipulacije tajnih službi za koje se ipak generalno priznaje da su postojale (Ganser, 2005: 80). Ubojstvom Alda Mora *Crvene brigade* nisu uspjele u svojoj namjeri da zadobiju odobravanje javnosti koje će ih prihvatiti kao nositelje revolucije, ali oni koji su povlačili konce iza njih uspjeli su u svojoj namjeri da spriječe Mora u provođenju njegove politike „povijesnog kompromisa”. S jedne strane Aldo Moro je bio jedina osoba koja je mogla držati demokršćane na okupu u pregovorima s Komunističkom partijom, a s druge strane jedina osoba u koju su članovi PCI-ja imali povjerenje (Celani, 2004). Bez Mora desno krilo demokršćana svojim se politikama udaljilo od PCI-ja, primjenjujući ekonomske mjere koje je Italiji nametnuo MMF. To je ojačalo ekstremističke frakcije unutar PCI-ja koji su od početka bili protiv suradnje s DC-om do te mjere da je prilikom glasovanja o ulasku

Italije u Europsku monetarnu uniju 1979. PCI glasovao protiv i time srušio tadašnju vladu Giulia Andreottija (isto).

Rezultati nacionalnih izbora 1979. pokazali su učinak terorističkog djelovanja, popularnost PCI-ja pala je te su osvojili 4 % glasova manje nego na izborima 1976., dok je podrška DC-u i PSI-u ostala ista. Nakon nekoliko pokušaja formiranja vlade na kraju je formirana nestabilna vlada s premijerom Cossigom. Iz izvještaja CIA-e o situaciji u Italiji vidljivo je da se u pozadini političke nestabilnosti nalazilo još jedno važno međunarodno pitanje. Vlada premijera Cossige je prije izbora uspjela dobiti parlamentarno odobrenje za sudjelovanjem u *Theater Nuclear Force Modernization Program* (TNF), koji je provodila vlada SAD-a, a čije provođenje je ovisilo o postojanju jasne političke volje u Italiji. Iz memoranduma CIA-e o pitanju postavljanja TNF-a vidljivo je kako samo postavljanje tog vojnog postrojenja nije bilo upitno za SAD, već je pitanje bilo samo kad će ono biti ostvareno. PCI je iznio argumente protiv TNF-a u kojima objašnjava kako takvo djelovanje SAD-a ugrožava dogovorenu politiku detanta s Moskvom što je za SAD značilo odugovlačenje s provedbom tog programa (CIA, siječnja 1980).

5. Napad u Bologni 1980.

U terorističkom napadu na željezničkoj stanici u Bologni 1980. poginulo je 85, a ranjeno je preko 200 osoba. Odgovornost za napad nitko nije preuzeo, međutim istraga je pokazala kako su ga izvršili članovi desničarske terorističke organizacije *Nuclei Armati Rivoluzinari* (NAR). Ni danas nije u potpunosti jasno koji su motivi stajali iza tog napada. Sa stajališta strategije napetosti, svrha tako velikog napada bila bi izazivanje proglašenja stanja pripravnosti kakvo je vlada trebala proglasiti nakon napada na Piazza Fontanu (Celani, 2004). Zanimljivo je kako u znanstvenom radu koji obuhvaća pitanje terorizma u Europi pod nazivom „Obrasci međunarodnog terorizma: 1980” koji je izradila CIA gotovo da nema spomena o terorističkom djelovanju radikalne desnice već se terorizam desničarskih skupina tretira kao unutarnje nemire iako slučaj napada na željezničku stanicu u Bologni vodi pod međunarodni terorizam s velikim brojem civilnih žrtava (National Foreign Assessment Center, 1980).

U vrijeme napada na željezničku stanicu u Bologni međunarodni su odnosi bili vrlo nestabilni. Nakon napada u Bologni, gradu koji je inače jedna od izbornih utvrda PCI-ja, uslijedila je operacija usporavanja istrage koju su provodili službenici vojne obavještajne službe. Dok su istražitelji tog slučaja napredovali u istrazi orijentirajući svoje napore na pronalaženje dokaza i privođenje članove desničarske terorističke organizacije NAR, obavještajna služba pokušavala je navesti istražitelje na krivi trag (Celani, 2004). U medijima su se pojavili članci koji kritiziraju

smjer istrage, navodeći kako bi trebalo usmjeriti pažnju na međunarodne poveznice u tom slučaju. Odmah nakon napada mediji su dobili anonimni telefonski poziv u kojem se netko predstavio kao pripadnik NAR-a i tražio preuzimanje odgovornosti za napad, međutim poslije se otkrilo kako se radilo o lažnoj dojadi iza koje je stajao direktor odjela vojne tajne službe u Firenci (SISMI), Federigo Manucci Benincasa (*Strage di Bologna*, 2017).

CIA u svom memorandumu iz listopada 1980. upozorava kako u periodima u kojima komunisti pokazuju naklonost potpori koalicijskoj vladi, obično dolazi do učestalih terorističkih djelovanja na lijevom krilu, što može biti dobar indikator o tome imaju li naponi antiterorističkog odjela policije učinka i hoće li Komunistička stranka biti pod pritiskom zauzimanja tvrdolinijske opozicije s obzirom na utjecaj radikalno lijevog krila stranke (CIA, listopada 1980). Može se zaključiti kako je terorističko djelovanje bilo jedno od ključnih faktora kojim se krojila politika u Italiji. Zbog dugih istraga i još dužih sudskih procesa nikada nije u potpunosti bilo jasno koji su motivi počinitelja terorističkih napada u Bolonji i tko zapravo stoji iza njega. Isprepletenost tajnih službi, radikalnih lijevih i desnih terorističkih skupina te tajnih organizacija lako zamagljuje stvarne namjere i ciljeve strategije napetosti.

Nakon bombaškog napada na željezničku stanicu u Bolonji 1980. narod Italije počeo je demonstracijama iskazivati nezadovoljstvo predstavnicima vlasti. Vlada tadašnjeg premijera Forlanija dala je ostavku, ali je unatoč tome Arnaldo Forlani (DC) zajedno s Benitom Craxijem (PSI) potpisao koalicijski sporazum pod blagoslovom Giulia Andreottija nazvan *Pentapartito* (sporazum pet stranaka). U koaliciji su se još našli i Demokratska socijalistička stranka Italije (PSDI), Talijanska liberalna stranka (PLI) i Talijanska republikanska stranka (PRI). Stvaranjem te koalicije mogućnost da će se Komunistička partija Italije naći u poziciji da postane većinska stranka parlamentu postala je nestvarna, ali se postavio put političke stabilnosti u Italiji.

6. Prikaz utjecaja terorističkih napada na političke procese u Italiji pomoću TWEED baze podataka

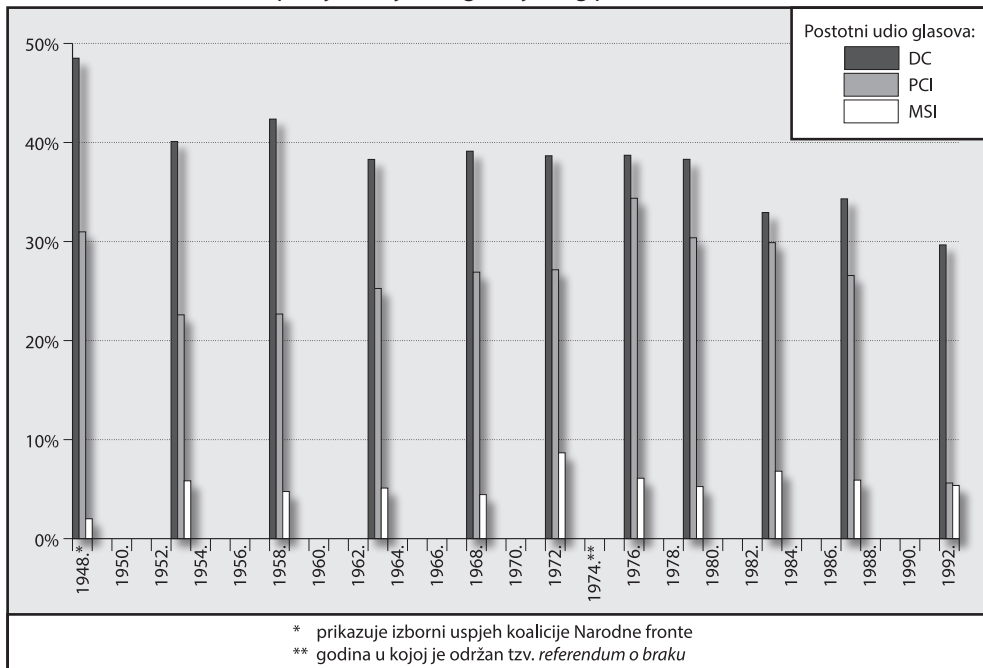
Kao što je prikazano, razdoblje pod nazivom „doba olova” obilježila je primjena različitih oblika strategije napetosti. Od terorističkih napada i ubojstava radikalno desnih skupina preko pokušaja državnih udara do terorističkih napada i ubojstava lijevih radikalnih skupina. Svi ti događaji su u datom trenutku i vremenu imali određenu svrhu i utjecaj na političke procese u Italiji. U ovome poglavlju želi se prikazati odnos terorističkog djelovanja u periodu strategije napetosti i odnos promjene političkih snaga dviju najvećih političkih stranaka u Italiji, Demokrišćanske stranke Italije i Komunističke partije Italije.

Kao izvor informacija o broju terorističkih napada u svrhu uspostavljanja korelacije s prepoznavanjem utjecaja terorističkih napada na političke prilike u Italiji korištena je baza podataka *Terrorism in Western Europe: Events Data*, TWEED, koja je napravljena u svrhu analiziranja pojave uzorka terorizma u korelaciji s povijesnim i strukturalnim preduvjetima u Europi (Engene, 2007). TWEED baza podataka sadrži informacije koje se odnose isključivo na unutarnje, domaće slučajeve terorizma u 18 zemalja zapadne Europe te pokriva period od 1950. do 2004. godine, a bazira se na izvoru informacija dobivenih od *Kesing's Record of World Events*. Bitno je istaknuti kako se TWEED baza podataka može smatrati vrlo konzervativnom u načinu tumačenja koji događaji se broje kao teroristički napadi, tako da npr. službeni podaci Ministarstva obrane Italije bilježe 14 591 terorističkih napada u periodu od 1969. do 1987. (Engene, 2004), što je u prosjeku dva napada dnevno. S druge strane u TWEED bazi podataka uneseno je 225 terorističkih napada zbog drugačije i uže definicije terorizma. Prema TWEED Code Booku kao teroristički čin broji se ono djelovanje koje je izazvalo fizičku ozljedu ili oštećenje materijalne imovine te, ako je djelovanje takve prirode da je moglo dovesti do fizičke ozljede ili na neki drugi način imalo značajan utjecaj na širu javnost, a u isto vrijeme je taj čin počinjen i u svrhu privlačenja pažnje od drugih, koji nisu direktno pogođeni tim djelovanjem (isto).

Pod terorističkim djelovanjem broje se činovi poput: bombaških napada, eksplozija, trovanja, podmetanja požara, raketnih napada, ubojstva, pokušaja ubojstva, otmica, pucnjava, opsade, nasilnog djelovanja, nasilnih napada, napada koji su slični nasilnom djelovanju (Engene, 2007: 5). TWEED baza podataka raspolaže informacijama o broju terorističkih napada počinjenih po godinama, broju ranjenih i broju poginulih, lokaciji, gdje su podaci dostupni navodi se počinitelj ili grupa koja je izvela napad. U svrhu izrade ovog rada iz TWEED baze podataka uzeti su dostupni podaci za Italiju u periodu od 1950. do 1992. godine koji uključuju broj terorističkih napada, zbroj poginulih i ranjenih te informaciju o počiniteljima napada gdje je ona dostupna.

Svi važniji teroristički napadi ili su prethodili ili bili odgovor na neki politički događaj koji se dogodio u tom periodu, bilo da se radilo o nacionalnim izborima, referendumu, ili donošenju važnih političkih odluka. Grafikon 1 prikazuje odnos uspjeha na nacionalnim izborima od 1948. do 1992. Demokršćanske stranke Italije (DC), Komunističke partije Italije (PCI) i Talijanskog socijalnog pokreta (MSI). Kroz taj period iz tablice je vidljiv odnos političkog uspjeha dviju najvećih političkih stranaka kojoj je dodana radikalno desna neofašistička stranka MSI čiji su članovi stajali iza nekoliko pokušaja državnih udara i terorističkih napada te imali utjecaja na obavještajne službe (Willan, 1991: 98).

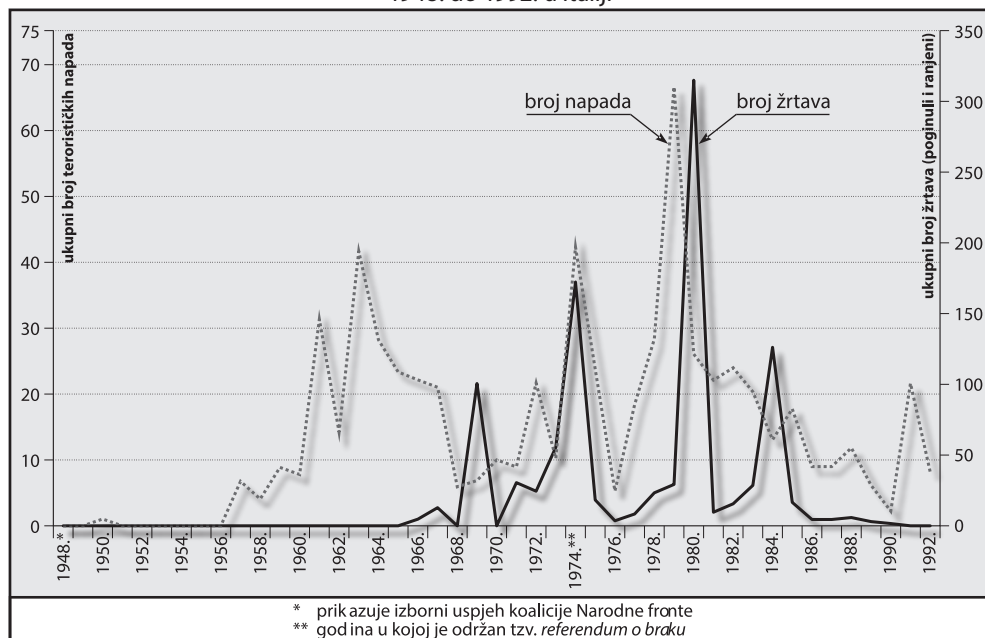
Grafikon 1: Odnos izbornog uspjeha na nacionalnim izborima Demokršćanske stranke, Komunističke partije i Talijanskog socijalnog pokreta od 1948. do 1992.

Izvor: Ministero dell'Interno (2017). Archivio Storico delle Elezioni

Iz grafikona 2 vidljiv je uspon u popularnosti PCI-ja koja kulminira na izborima 1978. nakon kojih ideja o „povijesnom sporazumu” kojim bi se stvorila koalicija PCI-ja i DC-a biva uništena otmicom i ubojstvom Alda Mora iste godine, počinje polagani pad Komunističke partije. Rezultate Demokršćanske stranke ne prate veće oscilacije u izbornim rezultatima, ali ne postojanje veće izborne prevlasti je prisiljavalo DC na koalicije s drugim strankama te često činjenje kompromisa. Talijanske socijalni pokret je neofašistička stranka koju su osnovali bivši pristaše Benita Mussolinija koja je uglavnom podržavala vlade DC-a i bila dio koalicijskih vlada. Izborni uspjesi MSI-ja prikazani u grafikonu ukazuju na konstantnu prisutnost zastupljenosti radikalnih skupina u političkoj areni, ali bez značajnijih oscilacija s obzirom na pokušaje državnih udara koje su planirali njeni članovi.

Kao što je već navedeno, postoje različita viđenja trajanja perioda primjene strategije napetosti. U svrhu razumijevanja obrazaca terorizma Engene (2004) sugerira da se u obzir s brojem napada uvijek uzima i broj žrtava napada jer se tako otkriva razlikovanje u motivima za teroristički napad. Iz grafikona 2 koji prikazuje odnos broja žrtava poginulih i ranjenih u terorističkim napadima s učestalošću terorističkih napada vidljivo je preklapanje koje jasno određuje period trajanja strategije napetosti u Italiji koji je obilježio veliki broj ljudskih žrtava.

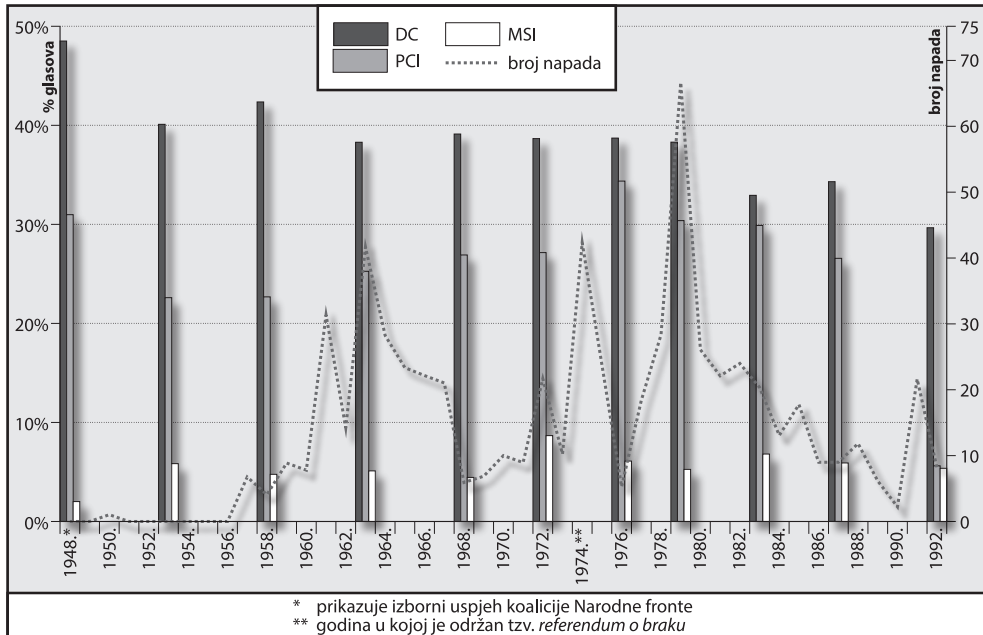
Grafikon 2: Odnos poginulih i ranjenih s brojem terorističkih napada u periodu od 1948. do 1992. u Italiji

Izvor: sistematizacija autora korištenjem TWEED baze podataka.

U grafikonu 2 vidljivo je odstupanje učestalosti terorističkih napada u periodu od 1956. do 1967. u kojima nema velikog broja žrtava. Informacije iz TWEED baze podataka ukazuju na to kako se te terorističke aktivnosti odnose na djelovanje južno tirolskih nijemaca koji su se borili za autonomiju pokrajine Južni Tirol (Rusinow, 1961). Drugo odstupanje u grafikonu se primjećuje kod broja žrtava u 1984. godini. Taj šiljak se odnosi na teroristički napad na vlak koji je počinila mafija, ali ga je željela prikazati kao djelo radikalno desnih terorističkih skupina počinivši napad na istom mjestu gdje je izvršen napad na *Italicus Express* 1974. s ciljem odvlačenja pažnje državnim službama sigurnosti od istrage sicilijanske mafije (Strage dell'*Italicus*, 2017).

Preostala tri šiljka koja odstupaju prikazuju broj žrtava terorističkih napada i povezuju period od 1969. kada se dogodio bombaški napad u Milanu na Piazza Fontanu do 1980. kada je počinjen teroristički napad na željezničku stanicu u Bologni (Ganser, 2005: 250–258) te se taj period može definirati kao period primjene različitih oblika strategije napetosti. Šiljak koji označava 1974. godinu smatra se promjenom u strategiji napetosti, a veliki povod samim napadima bio je i referendum o ukinuću zakona o razvodu. Terorizam je definiran kao nasilan čin koji posljedično za svoj cilj ima izazivanje emocije straha i napetosti na širu javnost, a percepcija javnosti je važan faktor političkim strankama za postizanje što boljih izbornih rezultata. Grafikon 3 postavlja u korelaciju učestalosti terorističkih napada s rezultatima nacionalnih izbora u Italiji.

Grafikon 3: Odnos učestalosti ukupnog broja terorističkih napada s izbornim uspjehom Demokršćanske stranke, Komunističke partije i Talijanskog socijalnog pokreta od 1948. do 1992.

Izvor: sistematizacija autora korištenjem TWEED baze podataka i podataka Ministero dell'Interno (2017). Archivio Storico delle Elezioni.

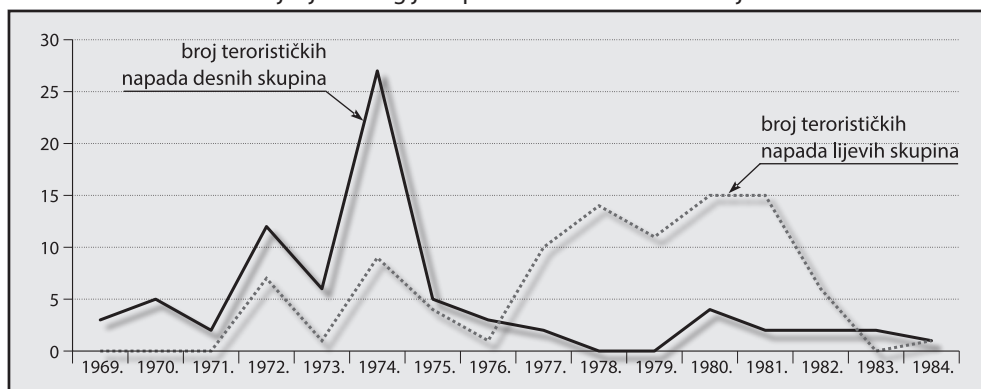
Promatrajući definirani period primjene strategije napetosti u grafikonu 3 koji počinje 1969. primjećuje se prvo odstupanje u broju počinjenih terorističkih napada 1972. koje se preklapa s nacionalnim izborima i pokušaju državnog udara koji je predvodio član MSI-ja Junio Valerio Borghese, poznati kao crni princ. Sljedeće odstupanje koje je zabilježeno 1974. nije u korelaciji s izbornim ciklusom već s referendumom o „braku”, čiji je rezultat bio veliki politički udarac demokršćanima i drugim konzervativnim strankama. Te godine dogodila su se dva veća teroristička napada koji govore o promjeni u obliku primjene strategije napetosti. Kad se gleda 1976. godina vidljiva je smanjena teroristička aktivnost te taj period se smatra kao period promjene uloga u primjeni strategije napetosti. Na nacionalnim izborima te godine, unatoč primjeni strategije napetosti, Komunistička partija je ostvarila najbolji izborni rezultat, okrenuli su se pod vodstvom Enrica Berlinguera ideji eurokomunizma i započelo je približavanje mogućnosti suradnje s demokršćanima (CIA, lipnja 1975).

Sljedeće odstupanje obilježava period od 1978. do 1980. koji se može smatrati vrhuncem primjene strategije napetosti i najmračnijim dijelom razdoblja tzv. „godina olova”. Nakon što je ideja „povijesnog kompromisa” Alda Mora, predsjednika DC-a, koji se zalagao za ideju stvaranja zajedničke vlade s Berlinguerom, počela bivati sve izglednija, 1978. dogodilo se ubojstvo Alda Mora koju su počinili pripadnici *Crvenih*

Brigada. Vrhunac odstupanja koji se vidi u grafikonu obilježava napad na željezničku stanicu u Bologni. Taj napad za svoj cilj je imao izazivanje stanja pripravnosti i političke nestabilnosti (Celani, 2004). Nakon napada u Bologni polagano se smanjuje učestalost terorističkih napada, zajedno s političkom moći Komunističke partije.

Promjena oblika primjene strategije napetosti koja se odnosi na prestanak terorističkog djelovanja koje su činile desne terorističke skupine i prelazak na pojačano terorističko djelovanje lijevih skupina isto je tako imala utjecaja. Kako navode Celani (2004) i Willan (1991), promjenu strategije napetosti obilježila je otmica i ubojstvo Alda Mora te ideja manipulacije ljevice prema kojoj su Crvene brigade bile zapravo infiltrirane vojnicima *stay-behind* jedinca, Gladia i operativcima tajnih službi. Ideja o manipulaciji ljevice donekle je kontroverzna, ali grafikon 4 prikazuje kako postoji jasna promjena u terorističkom obrascu koja je vidljiva kada razdvojimo učestalost terorističkog djelovanja lijevih i desnih terorističkih skupina.

Grafikon 4: Učestalost napada desnih i lijevih terorističkih skupina u periodu trajanja strategije napetosti 1969. – 1984. u Italiji

Izvor: sistematizacija autora korištenjem TWEED baze podataka.

Iz grafikona 4 jasno je vidljivo kako prvim dijelom koji traje od 1969. do 1976. dominiraju terorističke aktivnosti desnih terorističkih skupina. Nakon poražavajućeg rezultata za konzervativnu desnicu Italije na referendumu 1974. dolazi do promjene u strategiji napetosti kojom se poluga moći prebacuje s radikalno desnih terorističkih organizacija na P2 masonsku ložu s Liciom Gellijem na čelu (Celani, 2004). Nakon izbornog uspjeha Komunističke partije 1976. počinje drugi period primjene drugačijeg oblika strategije napetosti što se vidi kao smanjenje terorističkog djelovanja desnih skupina, čije djelovanje nije uspjelo oslabiti političku moć komunista i počinje učestalo djelovanje lijevih terorističkih skupina koje svojim radikalnim djelovanjem izazivaju negativnu reakciju u percepciji javnosti prema lijevoj ideologiji i time smanjuju izborne uspjehe PCI-ja na nacionalnim izborima nakon 1976. pa nadalje, što je vidljivo u grafikonu 1.

7. Zaključak

Prema svemu prikazanome možemo izvesti zaključak kako je demokratski proces u Italiji tijekom Hladnog rata umnogome bio limitiran. Glavna oporbena stranka, Komunistička partija Italije, koja je u Italiji djelovala legalno i pokušavala sudjelovati u izbornoj utrci, na različite je načine bila opstruirana u svojim pokušajima. Ti načini uključivali su napade, atentate i terorizam u kojemu su deseci nedužnih ljudi gubili živote. Teroristički napadi s civilnim žrtvama, o kojima izvještavaju masovni mediji, izazivaju snažne emocionalne reakcije. U takvoj situaciji, kada prevladavaju emocije, relativno je bilo lako manipulirati javnošću i pokušati usmjeriti rezultate izbora. S obzirom na to da su u organizaciju terorističkih napada vrlo često bile uključene obavještajne službe Italije i SAD-a, možemo zaključiti kako su one poticale i provodile specifičan teror nad vlastitim građanima s ciljem sprečavanja jedne političke stranke da dođe na vlast. Time je opstruiran sami smisao demokracije. Isto tako, sigurnosne službe koje bi trebale štiti svoje građane od terorizma, te su građane terorizmu izlagali.

Snaga PCI-ja bila je „trn u oku” političkoj eliti Italije, drugih zapadnih država i posebno SAD-a. Dok je na drugim mjestima SAD kapitalističku i prozapadnu orijentaciju država čuvao vojnim udarima i podržavajući lokalne tirane protiv nerijetko legitimnih vlada (Westad, 2009), takvo što nije bilo oportunitetno u Italiji. Ta je država bila u Europi koja je gradila svoj novi identitet i suspenzija demokracije pogubno bi djelovala kako na ugled SAD-a tako i na geopolitičku kartu Zapadne Europe. Isto tako, preuzimanje vlasti od strane komunista u Italiji, pod Kissingerovom pretpostavkom da ih se onda više ne bi moglo zaustaviti, značilo je da je gotovo sve dozvoljeno kako bi se PCI držao podalje od vlasti.

Tako je Italija bila „demokracija koja se štiti” nelegalnim metodama, tajnim operacijama, terorizmom i stalnom prijetnjom vojnog udara. Istovremeno, talijansko društvo, usprkos razvoju ekonomije, nije imalo socijalnog i političkog kapitala da samo prevlada probleme. Demokratski proces u Italiji odvijao se tako u okolnostima da jednoj stranci, ponekad i pojedinačno najsnažnijoj, nije bilo dozvoljeno pobijediti. U tome kontekstu, opravdano je postaviti uopćeno pitanje smisla demokracije, kao i do koje razine je demokraciju potrebno „štiti”. I danas i u budućnosti zasigurno vrlo aktualno pitanje.

Literatura

1. Calvoceressi, Peter. 2003. *Svjetska politika nakon 1945*. Zagreb: NZ Globus.
2. Celani, Claudio. 2004. Strategy of Tension: The Case of Italy. *Executive Intelligence Review*. http://www.larouchepub.com/other/2004/3117tension_italy.html.
3. Corduwener, Pepijn. 2017. *The Problem of Democracy in Postwar Europe*. New York: Routledge.
4. Directorate of Intelligence. 1985. *Western Europe: The Decline of Eurocommunism*. www.cia.gov/library/readingroom/.
5. Durham, Robert. 2014. *False Flags, Covert Operations, & Propaganda*. Peddia Press.
6. Engene, Jan Oskar. 2004. *Terrorism in Western Europe Explaining the Trends since 1950*. Cheltenham: Edward Elgar.
7. Engene, Jan Oskar. 2007. Five Decades of Terrorism in Europe: The TWEED Dataset. *Journal of Peace Research* 44 (1): 109–121.
8. Ganser, Daniele. 2005. *NATO's secret armies: Operation Gladio and terrorism in Western Europe*. London and New York: Frank Cass.
9. Merkel, Wolfgang. 2011. *Transformacija političkih sustava*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
10. National Foreign Assessment Center. 1977. *Approved for Release in 2002/08/21*.
11. Rusinow, Dennison. 1961. *Terrorism in the South Tyrol, 1961 The events*. New York: Institute of Current World Affairs.
12. Westad, Odd Arne. 2009. *Globalni Hladni rat: Velike sile i Treći svijet*. Zagreb: Golden marketing.
13. Willan, Philip. 1991. *Puppetmasters: The political use of terrorism in Italy*. London: Constable and Company.
14. Williams, Paul. 2015. *Operation Gladio: The Unholy Alliance between the Vatican, The CIA, and Mafia*. New York: Prometheus Books.

Dokumenti

15. CIA. Lipnja 1975. *Report: Italian Regional Election Campaign*.
16. CIA. Listopada 1975. *Report: Government – Labor Talks in Italy Threaten Government*.
17. CIA. Studenog 1975. *Italy's Christian Democrats Still at Odds*.
18. CIA. Prosinca 1975. *Memorandum of Conversation*.
19. CIA. Lipnja 1976. *Memorandum: The Italian Elections: An Interim Assessment*.
20. CIA. Siječnja 1980. *Memorandum: Italy: TNF – An Update*.
21. CIA. 1985. *Memorandum: Italy: Communists and Christian Democrats at the Crossroads*.

Internetski izvori

22. Compromeso Storico. https://it.wikipedia.org/wiki/Compromesso_storico. 16. veljače 2017.
23. Strage dell'Italicus. https://it.wikipedia.org/wiki/Strage_dell%27Italicus. 26. travnja 2017.
24. Strage di Bologna. https://it.wikipedia.org/wiki/Strage_di_Bologna. 2. travnja 2017.

Strategy of tension and election results in Italy 1948-1992.

Abstract

The article analyses connection between so-called strategy of tension in Italy and results of general parliamentary elections. Period of strategy of tension in a broader sense is defined 1958-1980 and it was marked by number of terrorist attacks around Italy with many death and wounded persons. Strategy has been created by the groups which were, by all the instruments, trying to prevent Communist party of Italy to win the elections and legally come in power. In accordance to that, we can talk about „protected democracy” where right to participate in elections is limited for so-called out-system political parties. The best example for that is FR Germany where political participation was forbidden for nazis and communists. In cold-war Italy work of Communist party wasn't sanctioned by laws, but the concept of „protected democracies” was applied trough secret operations which involved terrorism. In such situation, it is justifiably to ask a question about whole meaning of democratic process.

Keywords : Italy, democracy, protected democracy, terrorism, strategy of tension